

GABO
SF

NAOMI NOVIK

EZÜSTFONÁS

1. FEJEZET

Az igazság feleannyira sem szép, mint ahogy feltűntetik. A molnár hosszú, aranyszőke hajú lánya szíve mélyén egy fejedelemre ácsingózik, esetleg valami herceget vagy gazdag fiút akar magának fogni, ezért felkeresi a pénzkölcsönzőt, hogy legyen miből gyűrűt és nyakláncot vennie az ünnepre. Szépsége felkelti a fejedelem, a herceg vagy a gazdag fiú figyelmét. A legény táncol vele, majd a tánc végeztével felviszi egy csendes színpadlásra. Csakhogy utána hazamegy, és a családja által kiszemelt gazdag lányt veszi feleségül. A molnár cserben hagyott lánya bosszúból elhíreszteli, hogy a pénzkölcsönző az ördög cimborája, mire a falubeliek elkergetik a szerencsétlent, talán meg is kövezik. Így a lány legalább az ékszereket megtarthatja, és a kovács feleségül veszi, mielőtt a gyanúsán korán megfogant első gyermek megszületik.

Mert valójában erről szól a történet: megúszni valahogy az adósság visszafizetését. Nem így mesélik, de én jól tudom. Apám ugyanis pénzkölcsönző volt.

Nem lehetett ügyesnek nevezni. Senkinek sem róttá fel, ha nem fizette vissza a pénzt időben. Csak akkor járta körbe lógó orral a házakat, ha teljesen kiürültek a ládáink, leesett a cipő a lábunkról, és anyám halkán elbeszélgetett velem, miután lefeküdtem. Úgy kérte

vissza a pénzt, mintha bocsánatot kérne, holott mások tartoztak neki. Ha volt mit aprítanunk a tejbe, és valaki kölcsönkért tőle, utált nemet mondani, pedig a betevőt vette el a szánktól. Ezért az összes pénze – vagyis inkább anyám pénze, hiszen az ő hozományából került ki – más emberek házába vándorolt. Azoknak meg jó volt ez így, nem is röstellték magukat, mi több, gyakran mesélték a történetet, még az én fülem hallatára is, sőt főleg úgy.

Anyai nagyapám is pénzkölcsönző volt, de ő ügyesen művelte mesterségét. Viszniában élt, harminc kilométerre tőlünk a göröngyös régi kereskedőút mentén, amely úgy kanyargott egyik falutól a másikig, mint egy koszos csomókkal teli, vékony zsinag. Mama gyakran elvitt hozzájuk, amikor ki tudta fizetni a szekeres házalót vagy a szánhajtót. Néha ötször vagy hatszor is át kellett szállnunk. Olykor a fákon keresztül megpillantottuk a másik utat, amelyet a sztarikok használtak. Úgy fénylett, mint a befagyott folyó télen, amikor a szél lefújja róla a havat. – Ne nézz oda, Mirjem! – figyelmeztetett ilyenkor anyám, de újra meg újra arrafelé sandítottam, és reméltem, hogy nem távolodott el tőlünk nagyon, mert mindig gyorsabb haladásra ösztökélte a hajtót. Akárki ült is a bakon, erősen a lovak közé csapott, és addig hajszolta őket, amíg a másik út el nem tűnt a szemünk elől.

Egyszer hangos rianás és dobogás hallatszott a hátunk mögül, ahogy valakik letértek útjukról. Rohamosan közeledtek, ezért a hajtó a lovak közé csapott, és egy fa mögé hajtotta szekerét. A zsákok közé bújunk, anyám átfogta a fejemet és lenyomott, nehogy véletlenül felnézzek. Az idegenek megállás nélkül vágattak el mellettünk. A szegény házaló szekeren kopott régi bádogedényeken kívül semmi sem volt, a sztarik lovagokat pedig csak az arany érdekelte. A paták elcsörtettek, és pengeéles fuvallat suhintott meg minket. Amikor felültem, fehér zúzmarát találtam vékony hajfonatom végén, anyám ruhájának ujján és a hátunkon is. Ez a dér azonban egykettőre elillant, és amikor már nyoma sem maradt, a házaló így szólt

anyámhoz: – Elég is ennyi a pihenésből, nem? – Mintha már elfelejtette volna, miért álltunk meg.

– Igen – bólintott anyám, mintha ő sem emlékezne. A hajtó felmászott a bakra, csettintett a lovaknak, és újra elindultunk. Elég fiatal voltam, hogy még emlékezzek rá utána is, de még nem is nőtt be a fejem lágya annyira, hogy megijedjek a sztarikoktól. Inkább a ruhám alá szivárgó hideg és a gyomrom korgása nyugtalanított. Nem akartam szólni, nehogy újra megálljunk, mert már türelmetlenül vártam, hogy megérkezzünk a városba, a nagyapám házához.

Minden alkalommal kaptam nagyanyámtól egy egyszerű, közönséges barna, de meleg és jól szabott új ruhát, telente pedig egy új bőrcipőt, amely nem szorította a lábam, nem volt foltozva, és nem repedt szét körben a sarka. Naponta háromszor pukkadásig tömött étellel, és a távozásunk előtti utolsó estén mindig megsütötte híres sajtortáját, kívül ropogósra és aranyszínűre, belül tömött, fehér, morzsolódós tésztájúra, kissé almaízűre, és édes aranymazsolával szórta meg a tetejét. Miután lassan élvezkedve elmajszoltam az utolsó, tenyéryninél is nagyobb szeletet, ágyba fektettek az emeleti nagy, otthonos hálószobában, abba a keskeny, faragott gerlékkel ékesített ágyba, ahol anyám gyerekkorában a lánytestvéreivel együtt aludt. Aztán anyám az anyja mellé ült a kandallóhoz, és a vállára hajtotta a fejét. Egy szót sem szóltak, de később, nagyobb korban, amikor már nem aludtam el azonnal, jól láttam a lángok fényében az arcukon csillogó könnycsíkot.

Náluk maradhattunk volna. Böven elfértünk volna nagyapám házában, szívesen is fogadtak volna. Mégis minden alkalommal hazamentünk, mert szerettük apámat. Ügyetlenül bánt a pénzzel, de végtelenül melegszívű és gyengéd ember volt, és próbált kárpótolni minket a kudarcaiért: jóformán mindennapját kint töltötte a hideg erdőben, élelmet és tűzifát gyűjtött, otthon pedig nem győzött segíteni az anyámnak. Nálunk nem létezett olyan, hogy női munka. Amikor mégis éhezünk, inkább magától vonta meg a falatot,

és titokban átcsempészte az ételt a saját tányérjáról a miénkre. Esténként, amikor a tűz mellett ültünk, örökösen járt a keze, folyton valami új játékot faragott nekem, vagy ajándékot anyámnak, díszít vésett egy szék támlájára, egy fakanál nyelére.

De a tél mindig hosszú volt és keserves, és ahogy nőtem, évről évre egyre kegyetlenebbnek láttam. Községünket nem övezte fal, még neve sem nagyon volt. Egyesek szerint Pakelnek hívták, az út közelsége miatt, másoknak ez nem tetszett, mert a sztarikutat juttatta eszükbe, és váltig állították, hogy a falu neve Pavisz. Ez utóbbi név a folyó közelségére utalt. Ám mivel a térképeken soha nem tüntették fel, soha nem jutottak megegyezésre. Mindig csak *falunak* hívtuk. A Visznia és Minaszk közötti út harmadánál fogadta az utazókat. A település közepén keskeny, keletről nyugat felé csörgedező folyó csobogott át. A földművesek egy része csónakkal hozta terményeit, a vásár napjára mindig megtelt a tér. De nagyjából ennyivel büszkélkedhettünk csupán. A földesurakat nem érdekeltük, a Koronban székelő cár számára pedig talán nem is léteztünk. Azt sem tudtam, kinek dolgozik az adószedő, amíg egyszer a nagyapám házában véletlenül fülembem nem jutott, hogy Visznia hercege haragszik ránk, amiért a településünkről származó bevétel évről évre csökken. Minden évben egyre korábban kúszott ki a hideg az erdőből, és elemésztette a termést.

Tizenhat éves koromban pedig a sztarikok is eljöttek, az őszi utolsó hetében, a késői árpa aratása előtt. Amikor nagy ritkán felénk tévedtek, aranyra fáj a foguk, és az emberek meséket szőttek félig elfelejtett villanásokról és az utánuk maradt halottakról. Az utóbbi hét évben a tél egyre gorombább lett, a sztarikok pedig egyre mohóbbak. Még lógott pár levél a fákon, amikor útjukról áttértek a miénkre, és megcélozták a falunktól tizenhat kilométerre lévő kolostort. Tucatnyi szerzetest lemészároltak, arany gyertyatartókat loptak, meg egy arany serleget, és elorozták az arannyal festett ikonokat, majd az ezüstút végén elterülő titokzatos birodalmukba vitték a kincseket.

Nyomukban keményre fagyott a föld, és egyre metszőbb szél fűtyült ki az erdőből, örvényt kavarva a szűrős hópelyhekből. Mivel a házunk távolabb állt a többi épülettől, falainak egyedül kellett állniuk a szél rohamát, nem csoda, hogy lefogytunk, éhezünk és dideregtünk. Apám továbbra is kifogásokat keresett, kerülte utálatos kötelességét. Ha anyámnak mégis sikerült rávennie a pénz beszédésére, maroknyi érmével tért haza, és így mentegetőzött: – Kegyetlen ez a tél. Mindenkinek kegyetlen. – Én viszont nem hittem el neki, hogy a kölcsönkérők akár ennyi magyarázattal is szolgáltak volna. Amikor másnap elvittem a kenyértésztánkat a pékhez süttetni, hallottam, ahogy a nekünk tartozó asszonyok a másnapi lakomát tervezgetik, és megosztják egymással, milyen édességeket vesznek majd a piacon. Közeledett a téli napforduló. Mindenki kiadós lakomát akart tenni az asztalra, és különleges ünnepi fogásokat – az ő ünnepük fogásait.

Üres kézzel küldték haza apámat, és míg az ő házuk ablakából fény áradt ki a óra, házfalaik résein pedig a sült hús illata szivárgott kifelé, én lassan elbandukoltam a pékhez, hogy a kopott garasomért cserébe félig odaégesse a kenyeret, amely végül kisebb is lett, mint amekkorára kelesztettem. A jó kenyeret egy másik vásárlójának adta, úgy gondolta, mi beérjük az étellel is. Anyám híg káposztalevest főzött otthon, és fáradt sütőolajat kapart össze, hogy a saját ünnepünk harmadik estéjén meggyújthassuk a lámpást. Közben vég nélkül köhögött. Továbbra is kegyetlenül hideg fuvallatok érkeztek az erdő felől, és beszivárogtak düledékes házunk hézagjain és ereszen át. Éppen csak pár percig égett a lámpás lángja, amikor a besuhanó hideg szél eloltotta. Apám így szólt: – Talán ez a jel, hogy ideje lefeküdni. – Nem gyújtotta meg újból, hiszen már nagy részt elfogyott az olajunk.

A nyolcadik napra anyámat annyira legyengítette a köhögés, hogy ki sem bírt kelni az ágyból. – Nemsokára meggyógyul – mondta apám a tekintetemet kerülve. – Elmúlik ez a hideg is. Túl régóta

tart. – Fából faragott gyertyákat, kis égetnivaló pálcikákat, mert előző éjjel az utolsó csepp olajat is elhasználtuk. A csoda, ha volt is, a mi házunkat gondosan kerülte.

Apám kikapart némi tűzifát az udvaron a hó alól, mivel annak is fogytán voltunk.

Távozása után anyám rekedten szólt hozzám: – Mirjem! – Híg teát adtam neki kevéske mézzel, mással nem tudtam megnyugtadni. Belekortyolt, visszafeküdt a párnára, és azt mondta. – Szeretném, ha tél végén elmennél nagyapádhoz. Majd apád elvisz.

Amikor utoljára nagyapámnál jártunk, egyik este ott vacsoráztak anyám nővérei is a férjeikkel és a gyerekeikkel. Mindnyájan vastag gyapjúból készült ruhát viseltek, szőrmekabátokat vettek le az előszobában, aranygyűrűt és arany karkötőket hordtak. Nevettek, énekeltek, és a szoba is meleg volt, bár a tél derekán jártunk. Frissen sült kenyeret ettünk, sült csirkét és telt ízű, aranyló levest, amelynek gőze simogatta az arcomat. Valahányszor anyám megszólalt, hangjától felidéződött a meleg esték emléke, és ha a kezem éppen fájdalmas görcsbe rándult a hidegtől, sóvárogva gondoltam rá. Még az is eszembe jutott, hogy ott maradok nagyapáméknál koldusként, és magukra hagyom a szüleimet, apám kínládásával és a szomszédok házaiban maradt arannyal együtt.

Összeszorítottam a szám, csókot nyomtam a homlokára, és megkértem, hogy pihenjen. Miután nagy nehezen elaludt, odamentem a kandalló melletti ládához, amelyben apám a főkönyvet tartotta, előszedtem kopott tollát a tokjából, tintát kevertem a tűzhely hamujából, és listát írtam. Egy pénzkölcsönző lánya hamar megtanul számolni, még akkor is, ha az apja nem a legrátermettebb. Írtam és számoltam, számoltam és írtam, próbáltam nyomon követni a szabálytalan fizetések miatt összekuszálódott kamatokat és határidőket – hiszen apám minden apróságot aggályos pontossággal lejegyzett, ellentétben az adósaival. Amikor elkészültem a listával, elővettem a kötésekkel teli zsákot, felkaptam a sálamat, és kimentem a csípős reggelbe.

Felkerestem minden házat, ahol tartoztak nekünk, és bekopogtam. Nagyon-nagyon korán volt, mert még sötétben ébredtünk fel anyám köhögésére. Mindenkit otthon találtam. Az ajtót nyitó férfiak döböntően néztek rám, én viszont álltam a tekintetüket, és kemény, határozott hangon közöltem: – Jöttem rendezni a tartozást.

Persze engem is azonnal elküldtek, vagy épp kinevettek. Oleg, a fuvaros ökölbe szorította és csípőre tette hatalmas kezét. Felbőszülten nézett rám, míg apró mókusra hasonlító felesége a tűzhely fölé görnyedt, és csupán a szeme sarkából sandított felém. Kagyusz, aki a születésem előtti évben kért kölcsön két aranyrögöt, és kiváló üzletet csinált a kölcsönpenzen vett rézkannákban főzött krupnyikból, mosolyogva behívott, hogy igyak valami forrót és melegedjek meg. Visszautasítottam. Nem akartam nála felmelegedni. A küszöbön állva elővettem a listát, ismertettem a tartozást, meg hogy mekkora hányadát fizették ki eddig, és mennyi kamattal tartoznak még.

Páran hebegtek-habogtak, mások ellenkeztek vagy kiabáltak. Addig soha nem kiabált velem senki: anyám halkán beszélt, apám lágy szavú volt. Én viszont felfedeztem magamban valami keserű keménységet, mintha a tél belefúrta volna magát a szívembe: nem felejtettem el anyám köhögését, meg a történetet, amit annyiszor meséltek a falu főterén – a lányról, aki másvalaki aranyából akart királyné lenni, és soha nem fizette vissza az adósságát. Nem tágitottam a küszöbről. Tudtam, hogy helyes a számításom, és ezzel ők is tisztában vannak. Miután kiüvöltötték magukat, megkérdeztem: – Megvan a pénz?

Azt hitték, ennyivel megússzák. Nem értették, hogy feltételezhetem róluk, hogy ekkora összeget tartanak otthon.

– Akkor most fizessen egy kicsit, aztán a következő hetekben is mindig egy kisebb summát, amíg le nem törleszti az adósságát! – javasoltam. – A fennmaradó összegre kamatot számítunk fel. Senki nem szeretné, hogy nagyapám bíróság elé vigye az ügyet.

A mi falunkban nem laktak világlátott emberek, de azt mindnyájan tudták, hogy anyai nagyapám gazdag, nagy háza van Viszniában, és lovagoknak is kölcsönzött pénzt, sőt egyszer egy fejedelemnek is. Ezért erre már vonakodva átadtak kisebb összegeket; némely házakban csak pár garast, de mindenki adott valamit. Más értéket is elfogadtam: tíz méter meleg, mélyvörös gyapjút, egy korsó olajat, két tucat jó magas, fehér méhviaszgyertyát, új konyhakést a kovácstól. Jó értéken számítottam be nekik – ennyit kértek volna mástól is, ha a vásárban megveszi tőlük –, majd a szemük láttára körmöltem le a számokat, és szóltam, hogy következő héten újra jövök.

Hazafelé megálltam Ludmilla házánál. Ő nem tartozott nekünk, hiszen maga is adhatott volna kölcsönt, kamat nélkül. Amúgy sem akadt volna olyan bolond a községben, aki nem inkább apámtól kért volna kölcsön, aki rájuk hagyta a visszafizetését. Ludmilla begyakorlott mosollyal nyitott ajtót nekem: gyakran fogadott utazókat. Amikor meglátott, lekonyult a mosolya. – Mi kéne? – kérdezte. Azt hitte, kéregetni akarok.

– Az anyám beteg, panova – feleltem illedelmesen, mire ő gondolkodóba esett, és csak azután könnyebbült meg, hogy hozzátettem: – Élelmet akarok vásárolni. Mennyiért adod a levest?

Megkérdeztem a tojás és a kenyér árát is, mint aki vékony tárcához méri őket. Ludmilla természetéhez híven nyersen rávágta az árakat, és nem szorozta meg kettővel. Bosszúsan figyelte, ahogy leszámolom a hat garast a fél csirkéből főtt, forró levesért, a három friss tojásért, a puha kenyérért, és a szalvétával letakart lépesmézért. Végül szájhúzva mégis odaadta, én pedig hazacipeltem mindent.

Apám előbb hazaért, mint én, fát tett a tűzre, és aggódva nézett rám, amikor vállammal benyomtam az ajtót. Elkerekedő szemmel leste a rengeteg ételt és a vörös gyapjút. Leraktam a terhet, a maradék garasokat és az ezüstkopejkát a tűzhely melletti korsóba tettem, amelynek addig csak az alján árválkodott néhány

érme. Átadtam neki a listát a rendezett tartozásokról, majd anyámhoz siettem, hogy enyhítsem szenvedését.

Attól a naptól fogva én lettem a pénzkölcsönző a községünkben. Rátermetten műveltem a mesterséget, és sokan tartoztak nekünk, így házunkban rövidesen aranybarna parketta váltotta fel szalmából döngölt padlónkat, jóféle agyaggal tapasztották be tűzhelyünk repedéseit, zsúpfedelünket kicserélték. Anyám kapott egy szőrme kabátot, hogy abba takarózzon, vagy azt viselje, és melegen tartsa a mellkasát. Egyiküknek sem tetszett a változás: amikor hazavittem a szőrme kabátot, apám kiment a házból, és magában sírt. Ogyeta, a pék felesége ajánlotta fel nekünk a család adósságának fejében. Gyönyörű, világos- és sötétbarna sávok szőrme volt, hozományként vitte magával, és azokból a hermelinekből készült, amelyeket apja ejtett el a bojár erdejében.

A történet ezen része igaznak bizonyult: csak könnyörtelenül lehetünk jó pénzkölcsönzők. Készséggel gyakoroltam a könnyörtelenséget a szomszédjaink felett, mert ők is könnyörtelenek voltak az apámmal. Az elsőszülött gyerekeket ugyan nem vittem el, de egy késő tavaszi napon, amikor újra járhatóvá váltak az utak, kimentem a mezőre az egyik földműveshez, aki semmivel sem tudott törleszteni, még egy vekni kenyérrel sem. Gorek hat ezüstkopejkát kért kölcsön, és akkor sem tudta volna visszafizetni, ha élete végéig minden évben terményt takarított volna be. Öt garasnál többet talán soha nem is fogott a kezében. Először szitkozódott, ahogy sokan tették, ám én álltam a sarat, és megmondtam neki, hogy le fog rá sújtani a törvény ökle. Ekkor kétségbeesés csendült ki a hangjából: – Négy éhes szájat kell etetnem! – mondta. – Kőből nem lehet vért fakasztani!

Talán meg kellett volna sajnálom, hiszen apám és anyám biztos ezt tette volna, ám én ridegségembe burkolózva csak a veszélyt

észleltem. Ha elfogadom a kifogását, és elengedem neki az adósságot, a következő héten már mindenki ezzel fog előhozakodni, és újrakezdődik a kálvária.

Ekkor belépett a házba a földműves magas lánya, szőke copfjain kendővel, vállán nehéz csöbörűddal, amelyekről két vödör víz lógott: kétszer akkora súly, mint amekkorát én a kúttól haza tudtam volna cipelni. Azt mondtam a földművesnek: – Akkor jöjjön el hozzánk a lányod, és dolgozza le a tartozást, naponta fél garas fejében! – Olyan önelégülten mentem haza, mint egy macska, még táncoltam is egy kicsit az úton, a magányos fák árnyékában.

Vandának hívták. Másnap hajnalban némán érkezett, húzta az ígát délig, mint egy ökör, majd csendben távozott. Végig leszegve tartotta a fejét. Erős volt, fél nap alatt szinte az összes házimunkát el tudta végezni. Vizet hozott, fát aprított, ellátta a tyúkokat, akik nem olyan régóta kapirgáltak az udvarunkon, felsikálta a padlót, kitisztította a tűzhelyet és az edényeinket, én pedig elégedetten néztem az eredményt.

Miután elment, életemben először dühöt hallottam ki anyám hangjából, ahogy apámhoz szólt. Még a betegsége idején sem volt ilyen mérges. – Nem érdekel téged, mi lesz a lányodból?

Éppen a sarat vertem le a csizmámról a kapuban, amikor meghallottam rekedt kiabálását. Mivel Vanda elvégezte helyettem a reggeli teendőket, kölcsönkértem egy szamarat, és a legtávolabbi falvakba is elmentem behajtani a pénzt olyanoktól, akik valószínűleg már úgy hitték, soha nem kell visszafizetniük. Betakarították a téli rozst, így kaptam két zsák gabonát, két másik zsákban gyapjút, és egy nagy erszényben anyám kedvenc mogyoróját, amelyet frissen tartottak odakint a téli hidegben. Szereztem még egy régi, de használható vas diótörőt is, hogy ne kalapáccsal kelljen megtörnünk.

– Mit mondjak neki? – fortyant fel apám. – Mit? Hogy inkább halj éhen, kislányom? Dideregj, és viselj rongyokat?

– Ha te bírod ezt az életet, miért ne várnád el tőle is? – kérdezte anyám. – A lányunkról van szó, Jozsef!

Aznap este apám megpróbált mondani nekem valamit, de csak motyogott, olyanokat, hogy már így is eleget segítettem, nem az én dolgom, és másnap maradjak inkább otthon. Én csak törtem a mogyorót, fel sem néztem, nem is válaszoltam neki, csak őriztem a bordáim közé befurakodott hideget. Anyám rekedt hangja csengett a fülemben, a szavakra nem is figyeltem. Apám hangja elhalt. A belőlem sugárzó hideg megdöbbentette és visszavonulásra készítette, pont úgy, mint amikor az adósokkal szemben állt, és kérte a jussát.